

**НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ УСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ У СВІТЛІ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ**

УДК 81'243:06.054:378:354.3(477:4)

О. П. Зеленська

Численні економічні, політичні, культурні зв'язки між країнами вимагають розробки спільних проектів і політики в соціальній, економічній, науковій та інших сферах, у галузі освіти, єдиних стандартів і критеріїв, глибокого вивчення всіх аспектів життя однієї країни іншою. Одним зі шляхів оновлення змісту освіти у вищих навчальних закладах України інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетенцій, тобто кола питань, проблем тощо, у яких особа добре орієнтується, і на створення ефективних механізмів їх запровадження.

Суттєвий внесок у підвищення якості показників вищої освіти може зробити така дисципліна, як "Іноземна мова", яка, без сумніву, сприяє загальноосвітньому розвитку тих, хто навчається, їх професійному становленню, поглибленню культури, розвитку пам'яті і почуттів, забезпеченню оптимальних умов для виховання наукового мислення, створення внутрішньої потреби саморозвитку і самоосвіти протягом усього життя, а також поширенню міжнародних зв'язків, інтеграції України в Європейське співтовариство, робить наших фахівців конкурентоспроможними на ринку праці. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання – зазначено, що Рада Європи прагне покращити якість спілкування між європейцями з різною мовою та культурним підґрунтям [1].

За сучасних вимог до знання іноземної мови спеціалістами, зокрема правоохоронцями, процес оволодіння іноземною мовою розглядається як набування комунікативної компетенції, рівень якої повинен бути не нижче такого, що дозволяє використовувати мову практично, а метою навчання є засвоєння і володіння іноземною мовою як засобом вираження своїх думок (в усній або письмовій формі). Комунікативна компетенція є результатом навчання і скла-

дається з 4 видів: аудіювання, говоріння, читання та письма. Для спеціалістів з вищою освітою, правоохоронців знання іноземної мови стає не тільки засобом отримання інформації з оригінальних джерел, але й засобом професійної комунікації, у ході якої здійснюється певний прагматичний ефект. Чому так важливо юристам, правоохоронцям володіти іноземною мовою? Тому що в умовах навчання іноземної мови в немовному вищому навчальному закладі необхідним є формування не тільки загальної, але й спеціалізованої комунікативної компетенції в професійній і трудовій сферах спілкування у зв'язку з потребами професійної діяльності в галузі майбутньої спеціальності. Окрім того, сучасна юридична термінологія як сукупність номінацій правових явищ і понять, що функціонують у єдиному конвенціональному плані у мовно-правових сферах законодавства, ділової документації та правничих наук, являє собою складний, динамічний і надзвичайно важливий фрагмент літературного словника будь-якої мови.

Говорячи про навчання іноземної мови у ВНЗ, ми маємо на увазі навчання комунікативної діяльності цією мовою. Питання мовної комунікації і навчання іноземних мов широко розглядається багатьма науковцями, лінгвістами, методистами та викладачами іноземних мов протягом багатьох років. Є. П. Шубін у своїй монографії не тільки дуже детально дослідив деякі властивості мовної комунікації, які, на думку автора, мають фундаментальне значення для методики навчання іноземної мови, але й сформулював загальні принципи раціональної методики і конкретні методичні аспекти навчання іноземної мови [4]. Д. Хаймз (D. Hymes) уперше ввів і обґрунтував поняття комунікативної компетенції, що означає знання, які забезпечують індивідові можливість здійснення функціонально спрямованого мовленнєвого спілкування [2, с. 4]. Д. Хаймз відносить до комунікативної компетенції граматичну, соціально-лінгвістичну, дискурсивну і стратегічну компетенції. Л. Ф. Бахман (L. F. Bachman) вважає, що це такі складові, як мовна, дискурсивна, розмовна, прагматична, соціально-лінгвістична, стратегічна та розумова компетенції. Різні проблеми комунікації розглядають Т. М. Артеменко, Р. М. Гладушина,

О. І. Костик, Т. В. Куприна, Т. А. Щєбликіна, О. В. Алексєєва, В. Я. Гірчак, Л. Г. Ткаченко, В. В. Хмель, А. Д. Олійник і багато інших.

Мета даної статті – розглянути усне спілкування як найбільш пріоритетну форму мовленнєвої і розумової діяльності людини, а також запропонувати деякі завдання, які можна успішно використати не тільки для розвитку навичок усної професійної комунікації, але й для організації самостійної роботи курсантів над іноземною мовою в позааудиторний час.

Надання саме усному спілкуванню першочергового значення можна пояснити кількома причинами. Ми ґрунтуємося на тому, що людина спочатку вчиться говорити, і усне мовлення – це її природна потреба. З одного боку, у людини завжди є бажання поспілкуватися з іншими, наприклад, передати інформацію реципієнту; отримати інформацію від реципієнта; викликати певну реакцію реципієнта; здійснити емоційний або естетичний вплив на реципієнта; виконати певну соціальну норму комунікативної поведінки. Тобто, коли ми спілкуємося, ми використовуємо мову для виконання таких функцій, як аргументування, переконання, заперечення, пропозиції, висловлення формул ввічливості, згоди, незгоди тощо. З іншого боку, практика навчання курсантів іноземної мови свідчить про те, що якщо вони здатні опрацювати текст з фаху зі словником, зрозуміти зміст викладеної в тексті інформації та відтворити її в різних формах: відповідях на запитання; короткому викладі змісту прочитаного; виконанні вправ на охоплення змісту тексту тощо, щодо усного мовлення, особливо коли це фахові теми, у курсантів виникають значні труднощі. Курсанти повинні одночасно спрямовувати свої зусилля на правильний фонетичний, граматичний, лексичний і стилістичний виклад думок, тобто на форму, а також на те, що вони говорять, тобто на зміст і ще на те, щоб реципієнт зрозумів, про що йдеться. Важливо також ураховувати логічну послідовність, ставлення мовця до того, що він говорить, тривалість і завершеність думки. До того ж в основному під час їхньої розумової діяльності відбувається ще й процес перекладу з рідної мови українською, а при отриманні відповіді іноземною мовою – процес перекладу з іноземної на рідну.

Мислити іноземною мовою – це найвищий шабель володіння нею. Комунікативна компетенція іноземною мовою – це здатність курсантів брати участь у комунікації з метою реалізації мовленнєвих намірів, адекватно і відповідно використовуючи знання, уміння та навички. Для того щоб спілкування було успішним, комуніканти повинні також мати інтеркомунікативну і лінгвокраїнознавчу компетенцію курсантів. Тому основне зусилля викладачів іноземної мови повинне бути спрямоване на те, як навчити курсантів спілкуватися, говорити, висловлювати свої думки, аргументувати їх, сперечатися, заперечувати, погоджуватися тощо, тобто здійснювати акт комунікації. Уміння говорити ґрунтується на роботі мовленнєвого механізму, який складається з дій оперування (порівняння, вибір, добір тощо), внутрішнього і зовнішнього оформлення висловлювань. Ці дії повинні бути доведені у процесі навчання до рівня навички. Говоріння завжди відбувається в якійсь мовленнєвій ситуації та породжується нею. Навчати курсантів говоріння з якоїсь теми можна тільки шляхом створення комунікативних ситуацій [3, с. 147]. Комунікативна ситуація – динамічна система взаємодії учасників комунікативного акту, тобто акту спілкування, яка ґрунтується на відображенні екстралінгвальних реальних фактів і подій зовнішнього світу, викликає потребу в цілеспрямованій діяльності та вирішенні мовно-розумової проблеми.

Зупинимось на деяких завданнях, які можна успішно використовувати для розвитку навичок усної професійної комунікації. Комунікативні завдання невіддільні від стимулювання мовленнєво-розумової діяльності в умовах комунікативно орієнтованого навчання іноземних мов.

До комунікативних завдань можна віднести викристання рольових і ділових ігор, що сприяє, з одного боку, глибшому оволодінню курсантами своєю спеціальністю, з другого боку – формуванню стійких мовленнєвих навичок, створенню динамічних і гнучких соціально значимих стереотипів у ситуаціях, які максимально наближені до дійсності, тобто підвищують ефективність навчання усного мовлення (діалогічного і монологічного) в цілому.

Крім ділових і рольових ігор, перспективними формами навчання, на наш погляд, також можуть бути:

проблемний виклад запитань (мається на увазі такий виклад запитань, при якому виникає суперечлива ситуація, яка виступає у вигляді протилежних позицій при поясненні яких-небудь (у даному випадку правових і правоохоронних) проблем, наприклад, викладач пропонує курсантам порівняти організацію і структуру поліції в США і міліції в Україні; курсанти – прихильники тієї чи іншої структури чи організації намагаються переконати одні одних у перевагах такої організації);

дилеми (сприяють засвоєнню курсантами певних знань попереднього матеріалу; поставивши перед курсантами дилему, їм пропонують вибрати альтернативний матеріал і пояснити його, наприклад, чому важливіше попередити злочин, ніж його розкрити);

запитання (викладач задає запитання, які випереджають матеріал, тобто він з'ясовує думку курсантів про тему подальшої розмови на основі їх знань, ерудиції, інтуїції, урешті здогадки. Наприклад, перед початком опрацювання теми “Види злочинів” викладач пропонує курсантам дати своє визначення такому соціальному явищу, як “злочин”, оскільки курсанти вже знайомі з Кримінальним кодексом України, пропонує висловити припущення, які види злочинів можуть бути визначені в кримінальних кодексах США або Великої Британії. Як бачимо, тут реалізуються міжпредметні зв'язки);

вправи на логічне мислення (курсантам пропонується знайти “прорив” у ланцюжку, який видається цілком логічним, а потім знайти вихід із ситуації, що склалася. Наприклад, курсантам дається ситуація – вчинений злочин, усі сліди і докази ніби свідчать про те, що злочин вчинив Х, але це не так; курсанти повинні спростувати докази);

спірні питання (курсанти пропонують кращий, на їх думку, варіант, пояснюють своє розуміння, а викладач потім резюмує “спір”, пояснює адекватність рішень і ситуацій, наприклад, викладач стверджує, що поліція не буде

потрібною; курсантам дається можливість погодитися або не погодитися з цією думкою);

метод “мостів” (дозволить визначити зв’язок між явищами (у даному випадку правовими і правоохоронними), між проблемами. Для цього треба, щоб курсанти глибоко проникали в суть проблеми, а також добре володіли отриманою раніше інформацією. Наприклад, коли злочинці вчиняють злочин, практично завжди вони залишають сліди своїх дій; маючи цю інформацію, курсанти повинні встановити, яка дія була вчинена, і пояснити, чому саме вони так думають);

проблемні бесіди (курсантам пропонується проблемна ситуація, проблемне питання або вихідна теза; вони, використовуючи свої знання, життєвий досвід і навички володіння усною комунікацією, повинні формулювати оцінні судження, аргументи “за” чи “проти”. Наприклад, при розгляді теми “Зловживання наркотиками” з’ясовується ставлення курсантів до тези “Чи потрібно легалізувати легкі наркотики”);

інформаційно-пізнавальна бесіда (кожний курсант або група курсантів володіє певною частиною інформації, яку не знають інші, але яка тематично пов’язана з іншими її частинами і становить єдине ціле; у процесі бесіди курсанти отримують повну інформацію стосовно визначеного викладачем питання, наприклад, курсанти працюють над темою “Обшук”. Група курсантів чи окремі курсанти додають до цієї теми нову інформацію, якою на даний момент володіють тільки вони: “Обшук транспортного засобу”, “Обшук місця злочину”, “Обшук з ордером і без ордеру” тощо. Усе це відбувається у формі бесіди – курсанти ставлять запитання і відповідно реагують на почуту інформацію);

бесіди-дискусії (дається ситуація, яка містить спірні питання; курсанти діляться на групи, залежно від їх точок зору (від їх позицій) на вирішення проблеми, які будуть протиставлятися, і кожна група обстоює свою точку зору. Наприклад, курсанти повинні обговорити і захистити свою точку зору відносно питання “Чи потрібна смертна кара”);

проведення співбесіди чи допиту (курсантам пропонується допитати підозрюваного, наприклад, у викраденні речей з автомобіля, або провести співбесіду зі свідками розбійного нападу. Для виконання цього завдання курсантам потрібно не тільки володіти лексико-граматичним матеріалом, але й знати процедуру проведення таких заходів. Тут також реалізуються міжпредметні зв'язки).

Сюди також можна додати конференції, олімпіади і “круглі столи”.

Зазначені завдання можна класифікувати як репродуктивні, дескриптивні, ситуативні, репродуктивні, дискусивні, композиційні, ініціативні та ігрові.

Для того щоб запропоновані завдання для розвитку комунікативної компетенції були реалізовані успішно, необхідною умовою, на наш погляд, є правильна організація, перш за все, самостійної роботи курсантів для виконання цих завдань. Організувати самостійну роботу можна як на практичному занятті (під керівництвом викладача таку роботу можна віднести до низького рівня виконання, тому що до самостійних дій курсантів спонукає викладач, допомагає і постійно контролює виконання), так і в позааудиторний час, під час підготовки курсантів до заняття (при цьому робота може бути організована на середньому рівні виконання, коли викладач дотично допомагає курсантам, наприклад, дає певні опори чи деякий матеріал, але вони працюють самостійно і здійснюють самоконтроль; або самостійна робота може бути високого рівня виконання, коли курсанти самі організовують виконання і контроль завдання).

Формування комунікативної компетенції у курсантів сприяє успішному використанню іноземної мови в реальному професійному спілкуванні. Комунікативна спрямованість навчального процесу орієнтує навчання на усне спілкування як на найбільш пріоритетну форму мовленнєвої і розумової діяльності. Для розвитку навичок усного професійного спілкування можна використовувати різні завдання і форми, серед яких важливе місце займають ділові та рольові ігри, моделювання професійних комунікативних ситуацій, діалогічне мовлення, дискусії, проблемні й інформаційно-проблемні бесіди, дилеми, проблемні запитання тощо. Використання таких завдань сприяє плануванню та

організації самостійної роботи курсантів як на заняттях, так і в позааудиторний час, причому самостійна робота може мати різні рівні виконання – низький, середній і високий.

Список використаної літератури

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 261 с.

2. Козак, С. В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. В. Козак. – Одеса, 2001. – 20 с.

3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / Колектив авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 1999. – 319 с.

4. Шубин, Е. П. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам / Е. П. Шубин. – М. : Просвещение, 1972. – 347 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Гапонова В. М.